

POVIJEST I KULTURA GRADIŠĆANSKIH HRVATA*

Felix Tobler

21. studenog 1995. u Zagrebu se u prostorijama Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti i 29. studenog 1995. u Empire-dvorani dvorca Esterházy u Željeznom u prisutnosti brojnih počasnih uzvanika održala prezentacija vrlo važnog djela, priloga kulturnoj povijesti gradišćanskih Hrvata, a o sadržaju toga djela ukratko ćemo izvijestiti. Odmah treba reći da to djelo nema pretenzije da obuhvati sva područja povijesnog i kulturnog razvoja gradišćanskih Hrvata kao sintetizirajući priručnik. Radi se štoviše o zborniku koji objašnjava najbitnije sastavnice povijesno-kulturnog razvitka ove narodnosne skupine, koja sada već 450 godina nastanjuje ovaj austrijsko-mađarsko-slovački pogranični prostor. Djelo ima šest glavnih poglavlja, od čega prva tri obrađuju povijesni razvoj, pri čemu se u grubim crtama radi i o političkoj, privrednoj i socijalnoj mjeni u povijesti te narodnosne skupine od doseljenja u 16/17. stoljeću do kraja II. svjetskog rata. Prvo i drugo glavno poglavlje bave se iseljenjem Hrvata iz hrvatskih zemalja u 16. i 17. stoljeću, samom seobom i konačno useljavanjem, nastanjivanjem i ukorijenjenjem u novoj domovini.

Budući da do sada nije bilo obuhvatnog rada o iseljavanju Hrvata iz Hrvatske i Slavonije u spomenutom razdoblju, Josip Adamček je vrlo razasute podatke o iseljenju iz ovih krajeva i njihovih osnovnih vladavina (vlastelinstva) sabrao i na osnovi vlastitih arhivskih istraživanja stvorio prilično pouzdanu sliku o vremenskom tijeku i o prostornoj podjeli te seobe. Useljavanje Hrvata u prostor Gradišća i zapadne Mađarske prema Adamčeku je samo jedan smjer velikih migracijskih kretanja hrvatskoga naroda u 16. i 17. stoljeću. Glavni uzroci tih seoba bili su ratovi protiv Turaka. Etnički prostor Hrvata od 1463. do 1593., dakle punih 130 godina, bio je izložen gotovo neprekidnim napadima Osmanlija koji su bili osvojili veći dio Balkanskog poluotoka. Sve do sredine 16. stoljeća Turci su držali znatan dio Kraljevine Hrvatske i Slavonije. Masovne imigracije u pojedinim područjima počinjale su u pravilu onda kada su Turci zauzimali ta područja ili kad bi im prijetili. Zajedno s napredovanjem turske vlasti uslijedilo je sistematsko uništavanje i opustošenje naselja blizu utvrda pojedinih utjecajnih područja vlasti, a to je onemogućilo daljnji ostanak pučanstva, nastanjenog na tim područjima i dovelo do njegova odlaska. Pored toga bilo je i drugih čimbenika koji su doveli do iseljavanja podređenog stanovništva (pošasti, glad, prekomjerno opterećenje sa strane vlastelina i

* Predstavljane istoimenog Zbornika izdanje Nakladni zavod Globus, Zagreb 1995. u dvorcu Esterházy u Željeznom 29. studenoga 1995.

sl.). Stoga stajališta radilo se o bijegu, koji je u najvećem broju organiziran i planiran od vlastelina.

U migracijskim kretanjima hrvatskoga naroda u 16/17. st. Adamček razlikuje unutarnju migraciju, tj. migraciju unutar vlastitog etničkog prostora, od vanjske migracije, koja je vodila u strana područja. U glavnom prilogu svojega rada Adamček daje kronološki i regionalno raščlanjen pregled o prodiranju osmanlijske vlasti u hrvatske krajeve i o pomicanju naroda kao posljedici spomenutog prodiranja Turaka. Unutar hrvatskih zemalja došlo je zbog unutarnje migracije do velike gustoće stanovništva u sjevernoj i sjevero-istočnoj Hrvatskoj (prije svega na vlastelinstvima Hrvatskoga zagorja). Kao glavna područja iseljavanja Adamček spominje Liku i Krbavu, odakle je već 1522. i 1527. došlo do jačeg iseljavanja u zapadnu Mađarsku, zatim velike dijelove Slavonije (od početka tridesetih godina 16. st.) i područje vlastelinstava između rijeka Kupe i Une (posebice nakon pada utvrde Kostajnice u godini 1556). Iseljavanje iz hrvatskih krajeva trajalo je od 80-ih godina 16. stoljeća, polako slabeći, sve do prvih desetljeća 17. stoljeća.

Josef Breu, Nestor povjesničara seobe gradišćanskih Hrvata, čije je veliko djelo 1970. objavljeno pod naslovom "Die Kroatensiedlung im Burgenland und den anschliessenden Gebieten" (Seoba Hrvata u Gradišće i pogranične prostore), izradio je za ovo djelo pregled prostora obuhvaćenog hrvatskom kolonizacijom u 16/17. st., vodeći pri tome računa i o istraživanjima između objavljivanja njegovih i ovoga djela. U posebnom poglavlju bavi se prostornim razvojem hrvatskih govornih područja-enklava koje su se oblikovale nakon migracijskih kretanja, konstatirajući pritom jako smanjenje izvornog hrvatskog područja, a koje i danas traje. Njegov je prilog obogaćen kartom svih naselja, u prošlosti nastanjenih Hrvatima, odn. koja su i danas nastanjena Hrvatima.

U trećem glavnom poglavlju prikazuju se političke, privredne i socijalne razvojne linije doseljenih Hrvata od 16. stoljeća do 1945., a u tome pomaže vremenska trodioba materije: Felix Tobler istraživao je razdoblje do ukidanja vlastelinstva (kmetstva)(1848.), dok se Johann Seedoch bavio razdobljem Franje Josipa., odn. razdobljem do kraja I. svjetskog rata, a Gerald Schlag obradio je međuratno razdoblje i vrijeme nacionalsocijalizma.

Četvrto glavno poglavlje pod naslovom "Vjerski i kulturni život" sadržava dosta heterogenog materijala i priloga. Nikolaus Bencsics daje pregled duhovno-vjerskog razvitka gradišćanskih Hrvata od 16. stoljeća do danas. Poznato je da su Crkva i njezini svećenici kod hrvatskih narodnosnih grupa u mnogim područjima života imali vrlo važnu ulogu, a to se u ovom prilogu vrlo lijepo pokazuje.

Felix Tobler i Johann Seedoch pokušali su prikazati školstvo u najvažnijim crtama od 16. stoljeća do 1921., dok je Gerald Schlag uvrstio taj razvoj u svoj već spomenuti prilog. Nikolaus Bencsics se već tri desetljeća bavi književnom produkcijom gradišćanskih Hrvata, i on je za ovaj zbornik priredio odmjereno i zaokružen prilog s naslovom "Pismo i književnost". Do sada slabo istraživanom području glazbenog stvaralaštva gradišćanskih Hrvata, posebice tzv. umjetničkoj glazbi (nasuprot narodnoj glazbi) posvetio se Lovro Županović u svome prilogu "Prikaz glazbene kulture gradišćanskih Hrvata od njihovog naseljavanja do danas, s posebnim osvrtom na tzv. umjetničku glazbu". Njegov je prilog dobro dokumentiran brojnim notnim materijalom.

Peto glavno poglavlje pod naslovom "Tradicionalna kultura" donosi priloge iz tradicije, običaja, a koje je prikazao Robert Szucsich na primjeru svoje općine Grosswasradorf, o narodnoj književnosti (autorica Nives Ritig-Beljak), o narodnoj glazbi (autor Jerko Bezić), o narodnom plesu i plesnim običajima (autor Ivan Ivančan) i konačno o narodnoj nošnji i narodnoj umjetnosti (autorica Jelka Radauš-Ribarić).

Šesto i posljednje glavno poglavlje pod naslovom "Jezik i imena" obuhvaća tri priloga, a prvi autora Gerharda Neweklowskog bavi se dijalektima gradišćanskih Hrvata, dok László Hadrovics daje pregled povijesnog razvitka gradišćanskohrvatskog književnog jezika. Dosada gotovo neobrađeno područje, naime područje obiteljskih prezimena gradišćanskih Hrvata, istraživali su na poslijetku autori Johann Szucsich i Josef Vlasits, pri čemu se posebno osvrću na pojedina prezimena, odn. njihovu geografsku rasprostranjenost, na stvarenje i oblikovanje prezimena i njihovo tumačenje.

Registar imena mjesta i prezimena zaokružuje djelo, isto kao i već spomenuta karta hrvatskih naselja nekad i danas, te brojne ilustracije, koje se odabrali Ivan Kampuš i Felix Tobler.

Iako ne želimo suviše i nepravedno hvaliti ovu knjigu, ipak s punim pravom možemo reći da je u ovom djelu pred nama unatoč nekim nedostacima tako se npr. nije govorilo o političkom razvoju i o položaju narodnosne grupe nakon II. svjetskog rata ostvaren najobuhvatniji sintetski prikaz povijesti i kulture gradišćanskih Hrvata. Ostaje nam jedino želja da ovo djelo i u Hrvatskoj i u Austriji naiđe na brojnu čitalačku publiku.

Zusammenfassung

GESCHICHTE UND KULTUR DER BURGENLÄNDISCHEN KROATEN*

Felix Tobler

Vor kurzem ist beim Zagreber Verlag Globus das bisher wohl umfassendste Sammelwerk zur Geschichte und Kultur der Burgenländischen Kroaten erschienen. Das Werk stellt das Resultat der langjährigen Zusammenarbeit zwischen dem Institut für kroatische Geschichte in Zagreb und der Abteilung für Folkloreforschung des Instituts für Philologie und Folkloristik in Zagreb einerseits und dem Burgenländischen Landesarchiv in Eisenstadt andererseits dar. Das Buch umfaßt sechs Hauptkapitel, wovon die ersten drei die historische Entwicklung behandeln, wobei der politische, wirtschaftliche und soziale Wandel im Leben der kroatischen Volksgruppe von der Einwanderung im 16./17. Jahrhundert bis zum Ende des Zweiten Weltkrieges in groben Zügen umrissen wird. Der kürzlich verstorbene Josip Adamček bearbeitete in seinem Beitrag die Auswanderung aus den kroatischen Ländern im 16./17. Jahrhundert, Felix Tobler die Voraussetzungen und Bedingungen für die Ansiedlung kroatischer Kolonisten im österreichisch-ungarisch-slowakischen Grenzraum und Josef Breu die räumliche Entwicklung des kroatischen

* Zagreb: Nakladni zavod Globus, 1955, 560. Illustriert (z. T. in Farbe).

Siedlungsgebietes von der Einwanderung bis heute. Im dritten Hauptkapitel werden die politischen, wirtschaftlichen und sozialen Entwicklungslinien bei den angesiedelten Kroaten hauptsächlich auf dem Gebiet des heutigen Burgenlandes vom 16. Jh. bis 1945 dargestellt, wobei zeitlich eine Dreiteilung des Stoffes vorgenommen wird: Felix Tobler hat die Zeitperiode bis zur Aufhebung der Grundherrschaft (1848) untersucht, während Johann Seedoch die franzisko-josephinische Periode bzw. den Zeitraum bis zum Ende des Ersten Weltkrieges und Gerald Schlag die Zwischenkriegszeit und die Zeit des Nationalsozialismus behandeln. Im vierten Hauptkapitel gibt Nikolaus Bencsics einen Überblick über die geistig-religiöse Entwicklung bei den Burgenländischen Kroaten vom 16. Jh. bis heute, während Felix Tobler und Johann Seedoch versucht haben, das Schulwesen in seinen wichtigsten Grundzügen vom 16. Jh. bis 1921 darzustellen.

Nikolaus Bencsics, der sich seit drei Jahrzehnten intensiv mit der literarischen Produktion der Burgenländischen Kroaten beschäftigt hat, hat auch für das vorliegende Sammelwerk eine wohlausgewogene und abgerundete Synthese über das literarische Schaffen der burgenländischkroatischen Autoren von den Anfängen bis heute vorgelegt.

Nikolaus Bencsics, der sich seit drei Jahrzehnten intensiv mit der literarischen Produktion der Burgenländischen Kroaten beschäftigt, hat auch für das vorliegende Sammelwerk eine wohlausgewogene und abgerundete Synthese mit dem Titel "Pismo i književnost" (Schrifttum und Literatur) zu dieser Thematik vorgelegt.

Dem bisher wenig systematisch erforschten Gebiet des musikalischen Schaffens der Burgenländischen Kroaten, vornehmlich der sog. Kunstmusik (im Gegensatz zur Volksmusik) widmete sich Lovro Županović in seinem Beitrag "Abriß der Musikkultur der Burgenländischen Kroaten von ihrer Ansiedlung bis heute unter besonderer Berücksichtigung der sog. Kunstmusik". Sein Beitrag ist durch zahlreiche Notenbeispiele gut dokumentiert. Das fünfte Hauptkapitel bringt unter dem Übertitel "Die traditionelle Kultur" Beiträge zum Brauchtum, das Robert Szucsich am Beispiel seiner Heimatgemeinde Großwarasdorf dargestellt hat, zur Volksdichtung (Autorin: Nives Ritig-Beljak), zur Volksmusik (Autor: Jerko Bezić), zum Volkstanz und zum Tanzbrauchtum (Autor: Ivan Ivančan) und schließlich zur Volkstracht und Volkskunst (Autorin: Jelka Radauš-Ribarić).

Das sechste und letzte Hauptkapitel mit dem Übertitel "Sprache und Namen" umfaßt drei Beiträge, wovon der erste von Gerhard Neweklowsky sich mit den Dialekten der Burgenländischen Kroaten beschäftigt, während László Hadrovics einen Überblick über die historische Entwicklung der burgenländischkroatischen Schriftsprache gibt. Ein bisher kaum bearbeitetes Gebiet, nämlich die Familiennamen der Burgenländischen Kroaten untersuchten schließlich die Autoren Johann Szucsich und Josef Vlasits, wobei sie auf das Vorkommen der einzelnen Familiennamen bzw. deren geographische Verteilung, auf die Bildung der Familiennamen und ihre Deutung eingehen.

Ein Orts- und Namenregister runden das Werk ebenso ab wie eine Karte der kroatischen Siedlungen einst und jetzt und zahlreiche Illustrationen, welche Ivan Kampuš und Felix Tobler ausgewählt haben.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

POSVEĆEN DVADESETPETOGODIŠNJOJ SURADNJI
HRVATSKIH I GRADIŠĆANSKIH POVJESNIKA

IZDAVAČ: Društvo za hrvatsku povjesnicu

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb

Ivan KAMPUŠ, Zagreb

Tomislav RAUKAR, Zagreb

Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUŠ

TAJNIK REDAKCIJE

Ivica PRLENDER

LEKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Zagreb, Odsjek za povijest, Filozofski fakultet

Ul. Ivana Lučića 3

Narudžbe šaljite na navedenu adresu

Cijena ovog broja iznosi 130 kuna

Izdanje časopisa sufinancira

Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske

Slog i prijelom na kompjutoru: DENONA, Pergošićeva 8 – Zagreb

Tisak: KRATIS, Vrapčanska 15 – Zagreb, ožujak 1996.